

CRISTELLA WEEKEND 2004

Aphyllophorales-werkgroep “Cristella”

p/a B.W.L. de Vries (secr.), Roerdomplaan 222, 7905 EL Hoogeveen

de Vries, B.W.L. (ed.) 2005: Cristella-weekend 2004. Coolia 48(2): 86-91.

The Aphyllophorales working group “Cristella” met over the weekend of 14-16 May 2004 in Berg en Dal near Nijmegen. Several of the participants report about that meeting and describe some rare species. Two of these species (*Scopuloides leprosa* and *Uthatabasidium ochraceum*) are first records for The Netherlands.

Dit is een publicatie van de Aphyllophorales-werkgroep “Cristella”, met bijdragen van Nel Bulthuis (nr. 3), Nico Dam (nr. 2), Joost Stalpers (nr. 4), Bernhard de Vries (introdactie en nr. 1) en Hermien Wassink (nr. 5).

Als het gehele vaderland mijmert over voorbije of toekomstende tijden, verkeert Cristella al weer in schimmelland. Kortom, 't was geen paddestoelenweer maar dat zegt een takkenraper helemaal niets; wel de vraag of rot hout nog vochtig is. Halverwege mei 2004 logeerden we bij Berg en Dal in de Maikenshof; aan de zuidkant van de Wylerberg. Het was een prima onderkomen; precies wat we nodig hadden voor elf mensen met alle microscooptoestanden. Er was nog wel plaats voor tien meer, maar dat zat er blijkbaar niet in. Was de NMV nog in winterslaap?

Ons eerste terrein, vrijdag 's middags na aankomst, lag op enkele meters van Maikenshof; door Nico met een wijds gebaar “Duivelsberg” genoemd. Via een kabbelende beek kwamen we daar ook wel terecht. Imposant torenden de hoge beuken op de hellingen in de namiddagzon en vogelgezag vulde deze machtige kathedraal. Het was een prachtwandeling. Hier en daar vonden we zowaar een echte paddestoel zoals: *Collybia ocior* (Donker eikebladzwammetje), *Pholiota mutabilis* (Stobbezammetje) en *Mycena acicula* (Oranje dwergmycena). Het echte werk verdween geleidelijk in de diverse doosjes, waarvan het vullen eigenlijk nooit een probleem is als je aan korstjes doet. Af en toe wordt er wel een naam genoemd maar meestal komt die pas 's avonds daarna op papier. Op leemhellinkjes stond *Mniacea jungermanniae* (Blauw levermosshoteltje). Als je die voor het eerst ziet denk je eerder aan muggenpoepjes maar later, thuis onder de stereoloep, blijken die poepjes prachtige donkerblauwe ascoschijfjes te zijn. In Coolia geeft Strijbosch (1972) een uitgebreide beschrijving van de soort. Volgens hem, Dennis en ook Nordie Macromycetes Vol. 1, moet de genusnaam zijn: *Mniaecia*. De spelling van ons Overzicht komt overeen met Cannon & al. 1984.

Voor de tweede excursie hadden we zoveel tijd dat het verzamelen nauwkeuriger gepland moest plaatsvinden; liefst in elk vakje en elk doosje iets anders en dan blijkt dat met de loep in het veld lang niet alle geheimen te ontwarren zijn. Het terrein bood diversiteit genoeg. Park Staddijk, aan de zuidwest-rand van Nijmegen, ligt in een wirwar van dode rivierarmen met klei en hier en daar zandbodem. Parkgedeelten wisselen af met halfnatuurlijke gedeelten; voedselarm of juist voedselrijk. Het zal u dus niet verbazen dat we daar een mooie totaallijst kregen.

Zeer verrassend zat daar, zomaar op ooghoogte in een heg van Haagbeuk, *Peniophora laeta* (Haagbeukschorszwam). Typisch voor deze oranje soort is het loslaten van de schors,

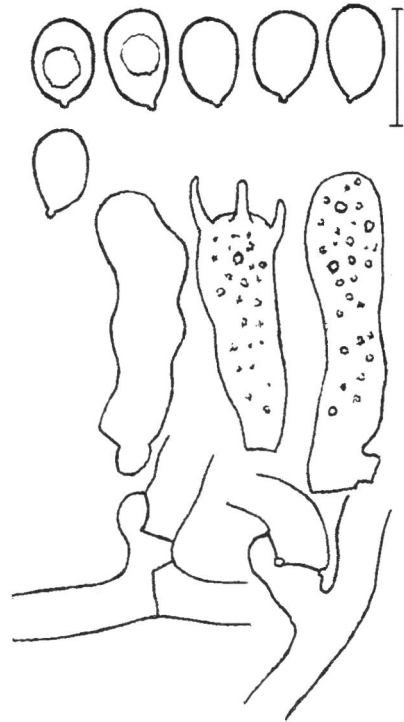
net zoals bij de Schorsbreker (*Vuilleminia comedens*) en het Korstvormig schorsschijfje (*Diatrype stigma*).

Op zondag zouden we naar de Ooijpolder, waar zuidelijk van het gehucht Groenlanden een prachtig natuurgebied ligt met dezelfde naam. De rit erheen stelde ons geduld wel op de proef; lange kolonne's wandelaars versperden ons de weg. In het natuurgebied wees Nico ons een natte griebus aan ter weerszijden van het smalle pad: "Daar is 't". Al grazend, pluizend, zoekend, bukkend en sluipend hebben we daar in een hele morgen tweehonderd meter afgelegd, begeleid door luid gekwaak uit duizenden kikkerkelen. Het werd al spoedig lekker in het zonnetje en op een kapvlakte hebben we verspreid over verschillende stronken, de pasgekozen voorzitter op de hoogste, ons broodje gegeten. 's Middags voerde het pad langs vele beversporen: afgevreten takken en stammen en glijbaantjes over het slik het water in. Het is een gebied om nooit meer te vergeten. Evenals in Staddijk stond ook hier *Calocybe gambosa* (Voorjaarspronkrider). Opvallend was de talrijkheid van *Phlebia subochracea* (Roodgele aderszwam; zie nr. 3) die doorgaans meer heldergeel dan rood is.

Hieronder volgen korte karakteristieken van een paar leuke vondsten.

1. *Hypochnicium lundellii* (figuur 1)

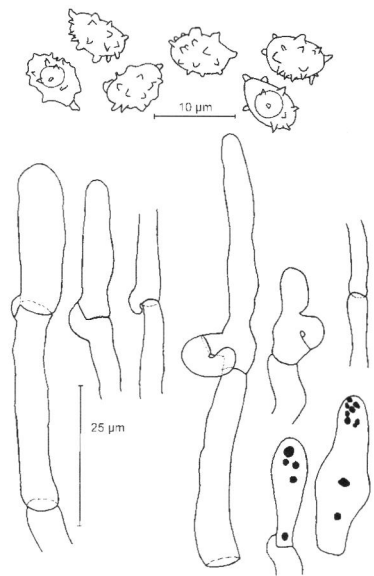
Hypochnicium lundellii (Bourd.) J.Erikss. is een 'doekje' dat microscopisch erg lijkt op het veel algemenere Harlekijnkorstje (*Hypochnicium bombycinum*); het is alleen in alle delen kleiner. Uiterlijk ontbreken de harlekijnachtig gebogen en vrolijk afstaande stekeltjes; het is gewoon een saai plat dun wit dingetje. Je zou het in het veld kunnen aanzien voor een Kransbekerharskorstje (*Hyphoderma praetermissum*) die ook wat poreus is, vooral bij de dunner wordende rand. Het werd in ons land voor het eerst in 1996 gevonden door Emiel Brouwer, die op de Eemsvlakte geduldig wat dode duinrietstengels met een wit overtrekje heeft verzameld. Dankzij de prachtige tekeningen van Eriksson was de determinatie geen probleem en ging het materiaal in het (toen nog) Wijsterse herbarium. Een volgende vondst was aan het Abbertstrand (coörd. 186/503) op 6 december 2000. Daar zat het witte korstje op dode stengels van Pitrus aan de rand van het smalle zandstrandje. De derde vondst was in de Ooijpolder op 16 mei 2004; dit keer op een dode wilgetak. In ons land houdt de soort dus van natte plekjes en kan op zowel kruiden als hout zitten. In Baden-Württemberg is het substraat meest halfverteerd naaldhout (Kriegelsteiner, 2000). Over vochtgradiënten in de bergen (vooralpen) is meest weinig te zeggen.

Figuur 1.
Hypochnicium lundellii. Sporen, basidiën en hyfen. Maatstreef is 10 µm.

2. *Lindtneria panphyliensis* (figuur 2)

Sommige korstjes voldoen gewoon niet aan wat (denk ik) het gangbare beeld van Korstzwammen is: saai gekleurde veegjes onderop doolie takken. Nel Bulthuis beschrijft hierna de ook al in de inleiding genoemde Roodgele aderzwam. Daarvan durf ik te beweren dat hij qua kleur de Vliegenzwam naar de kroon steekt. Maar ja, je moet er inderdaad een nat wilgenbos voor in, en een serie doolie takken omdraaien...

Figuur 2.
Lindtneria panphyliensis. Sporen, jonge basidiën in katoenblauw, cystidiolen en hyfen met allerlei gespen.

Lindtneria panphyliensis Bernicchia & MJ Larsen is ook zo'n flitsend gekleurde korstzwam. Het exemplaar dat we dit weekend in Staddijk vonden was ongeveer twee vierkante centimeter groot en groeide op een rotte tak, waarschijnlijk Populier, en inderdaad, onderop. Het bestond uit een dunne laag nogal los, katoen-achtig weefsel, met her-en-der daarop verspreide stompe stekeltjes (odontioïd). De kleur was overwegend bleek zwavelgeel, met enkele vlekken van een diep oranje-okeren tint (eidooiers van maïskippen). Microscopisch vielen vooral de sporen op: elliptisch, met grote stekels en een grote apiculus. In katoenblauw kleuren die sporen sterk (ze zijn cyanofiel), en blijken ook de basidiën (vooral de jonge) diep donkerblauw kleurende druppeltjes te bevatten. Aan vele dwarswandjes van de hyfen waren gespen te zien, maar die kwamen wel in allerlei bizarre varianten voor: valse gespen, spiraalgespen, normale gespen, gespen zonder septum en septum zonder gesp. U vraagt, wij draaien.

Kenmerkend voor *Lindtneria*'s zijn hun basidiën met cyanofiele druppels, en cyanofiele, gestekelde sporen. Er zijn niet zoveel soorten van (elf in de meest uitgebreide sleutel die ik ken (Bernicchia & Ryvarden, 1998)), en *L. panphyliensis* zelf is ook nog maar kort geleden beschreven (Larsen & Bernicchia, 1990). In

die beschrijving wordt geen melding gemaakt van cystide-achtige structuren, maar die waren in ons materiaal wel aanwezig.

3. *Phlebia subochracea* (figuur 3)

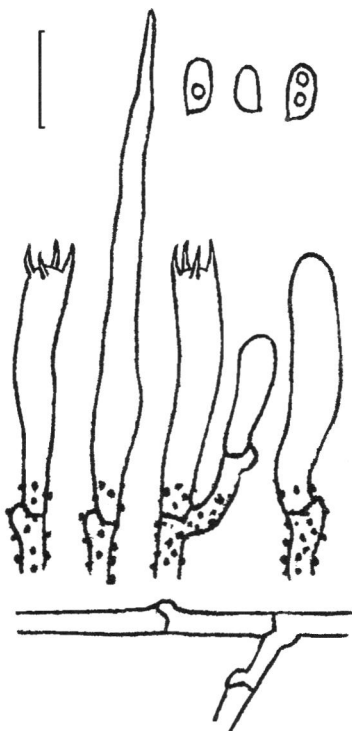
De Roodgele aderzwam (*Phlebia subochracea* (Bres.) J. Erikss. & Ryvarden), is door Geesink in 1984 voor het eerst in Nederland gevonden in een populierenbosje aan de Waal bij Doornenburg. Tijdens ons Cristella-weekend vonden we het in de Groenlanden, aan de Waal bij Ooij, op diverse dode wilgenstammen. Het waren prachtige, soms echt grote, goudgele tot orangerode plakken. Tot voor kort was de soort nog weinig bekend in Nederland, maar hij duikt geleidelijk vaker op in meer natte tot vochtige biotopen op wilgen- en populierenhout waar meestal de schors vanaf is.

Het vruchtlichaam is resupinaat, eenjarig, wasachtig en zit dicht tegen het substraat. Het oppervlak is onregelmatig wrattig, goudgeel, geelbruinig of roodachtig, vaak vlekkelig. De rand is bleker en soms fijn gewimperd. In droge toestand wordt alles korsterig hard en breekbaar.

Figuur 3.

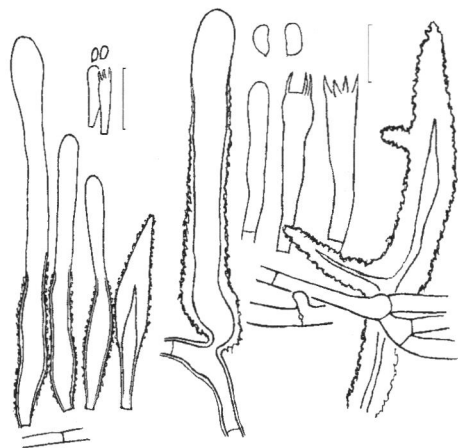
Phlebia subochracea. Sporen, basidiën, cystiden en hyfen.
Maatstreepje is 10 µm.

Microscopisch zijn Aderzwammen vaak moeilijk te bekijken omdat de hyfen zo in elkaar vervlochten zijn en bovendien zeer dunwandig en/of met kristallen gemengd. Bij onze soort zijn ze 2–3 µm breed. De basidiën zijn smal knotsvormig en ongeveer 25–35 µm lang. De sporen zijn volgens de meeste boeken tot 8 µm lang, maar volgens Jülich en Stalpers (1980) zijn ze kleiner, en dat klopt beter met ons Nederlandse materiaal dat meest sporen heeft van $4-6 \times 2,4-3$ µm. Ze zijn elliptisch tot een beetje allantoïd en hebben vaak één of twee oliedruppeltjes. Het hymenium wordt versierd met spits toelopende cystiden die ongeveer 4 tot 6 µm breed zijn en zo'n 50 µm lang. Op de basis van de hymeniale elementen zit vaak een geelbruine kristal massa zoals in het trama. Al met al is het geweldig om dit prachtige korstje te vinden!

Een 'Aphylo' in de natuur
is vaak simpel en onopvallend.
Maar kijk je via apparatuur
dan is het fantastisch, heel spannend.

4. *Scopuloides leprosa* (figuur 4; eerste vondst in Nederland)

Figuur 4.

Scopuloides leprosa. Sporen, basidiën, cystiden en hyfen. Maatstreep is 25 µm in het linker deel, 10 µm in het rechter deel.

Scopuloides leprosa (Bourd. & Galz.) Boidin *et al.* heeft een vruchtlichaam dat resupinaat is, tot 0,5 mm dik, iets wasachtig, maar vrij stevig, samenhang niet al te vast, een stukje blijft gemakkelijk aan de naald hangen, maar hymenium niet aftrekbaar, dus niet *Phanerochaete*-achtig. Hymenium glad tot meestal duidelijk breed-wrattig, crème-kleurig tot grijsig bleek geel, lokaal duidelijk met roze tint. De rand is duidelijk afgegrensd, nergens fibrilleus of met rhizomorf-achtige structuren. Met de loep zijn duidelijk cystiden te zien.

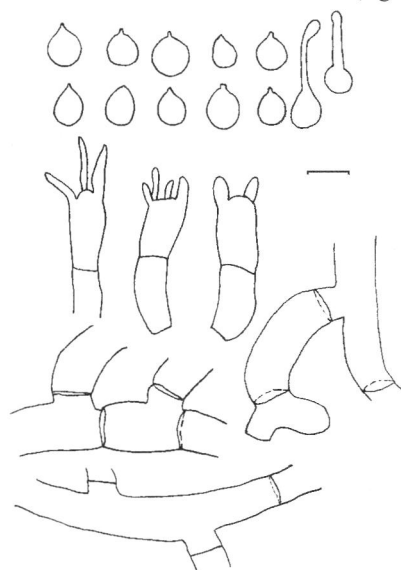
Randhyfen en basale hyfen hyalien, dunwandig, 2–7 µm breed, moeilijk te microscopiseren door de aanwezigheid van kristallen. Er is vrijwel geen laag van horizontale hyfen, bijna alle structuren staan loodrecht op het substraat. Er zijn twee typen van cystiden: het meest algemene

type is spits toelopend, geïncrusteerd, iets tot sterk dikwandig, niet of weinig boven het hymenium uitstekend, regelmatig met een vertakking, $35\text{--}70 \times 5\text{--}10\text{ }\mu\text{m}$. Het andere type is dunwandig, cilindrisch of zelfs met een vernauwing in het midden en dan spatelvormig, basaal geïncrusteerd, $60\text{--}120 \times 5,5\text{--}8\text{ }\mu\text{m}$, in het midden $3\text{--}5,5\text{ }\mu\text{m}$ diam. Dit type steekt vanaf het versmalde deel tot $60\text{ }\mu\text{m}$ uit boven het hymenium. Basidia min of meer cilindrisch tot iets clavaat, $20\text{--}30 \times 4\text{--}5\text{ }\mu\text{m}$. Sporen ellipsoïd tot smal ovoid, $(3,7\text{--})4\text{--}5 \times 2\text{--}2,5\text{ }\mu\text{m}$.

Aan de onderzijde van omgevallen Populier (*Populus*), onder normaal vrij natte omstandigheden.

Het materiaal voldoet heel behoorlijk aan de beschrijving van Boidin *et al.*, op twee aspecten na: er zijn geen fibrilleuze hyfen of rhizomorfe-achtige structuren, en de basidia zijn bepaald smal in vergelijking met Boidin's maten ($25\text{--}32\text{--}(45) \times 5\text{--}6\text{--}(7)\text{ }\mu\text{m}$). Toch heb ik geen twijfel aan de identiteit. De aanwezigheid van twee typen cystidia, de kleine sporen en de merkwaardige tint van het hymenium karakteriseren de soort voldoende.

5. *Uthatabasidium ochraceum* (figuur 5; eerste vondst in Nederland)

Figuur 5.
Uthatabasidium ochraceum. Sporen,
basidiën en hyfen. Maatstreef is $10\text{ }\mu\text{m}$.

Uthatabasidium ochraceum (Masse) Donk werd gevonden in Stadspark Staddijk aan de onderkant van verrot loofhout in loofbos op klei. Het is een tweede vertegenwoordiger in ons land van een Trosvlies uit de groep van de Phragmobasidiomyceten. Het lijkt macroscopisch op een *Botryobasidium* maar onder de microscoop blijkt dat de sporen secundaire sporen vormen en daarom rekent men dit genus tot de Phragmo's. Het vruchtlichaam heeft een losse poreuze structuur en is licht beige-okker van kleur. De rand is duidelijk, doch onregelmatig van vorm. De sporen zijn hyalien, subgloboos tot eivormig-ellipsoïd, $8\text{--}11,5 \times 6\text{--}9\text{ }\mu\text{m}$, met brede afgeknotte apiculus. De basidiën zijn cilindrisch $15\text{--}25 \times 8\text{--}10\text{ }\mu\text{m}$. De sterigmen zijn onregelmatig vingervormig tot $18\text{ }\mu\text{m}$ lang. De hyfen zijn $9\text{--}12,5\text{ }\mu\text{m}$ breed en hebben geen gespen. W. Dämon (1998) geeft een uitgebreide beschrijving en merkt op dat de soort een kalkrijke omgeving vraagt. Dit laatste bevestigt K. v.d. Put die in 2000 een beschrijving geeft van een vondst op de kalkrijke linker Scheldeoever.

De kennismaking met de omgeving van Nijmegen was indrukwekkend en mocht iemand de gedachte gehad hebben in dit land uitgekeken te zijn, dan is die voorgoed genezen. "En passant" vonden we twee soorten nieuw voor Nederland; geen onopvallende priegeltjes maar gewone recht-toe-recht-aan korsten met genoeg materiaal voor ieder die dat wil. We zien dus uit naar een volgende keer.

Literatuur

- Arnolds, E. & al. 1995. Overzicht van de paddestoelen in Nederland. NMV.
- Boidin et al. 1993. Contribution a la connaissance des Phanerochaetoideae de France. Crypt. Mycol. 14: 200-205.
- Cannon, P.F., Hawksworth, D.L. & Sherwood-Pike, M.A. 1984. The British Ascomycotina, an annotated checklist. CABI.
- Dämon, W. 1998. Corticioiden Basidiënpijze Österreichs 2. Österr. Z. Pilzk. 7: 177-181.
- Krieglsteiner, G.J. 2000. Die Grosspilze Baden-Württembergs, Band 1. Ulmer, Stuttgart.
- van der Put, K. 2000. Interessante en zeldzame intrahymeniale en andere Heterobasidiomyceten uit Vlaanderen. Sterbeekia 19: 16-18.
- Strijbosch, H. 1972. *Mniaecia jungermanniae* (Nees apud Fr.) Boud., een ascomyceet op levende levermossen. Coolia 15: 95-99.
-

OPROEP VOOR HET MELDEN VAN NIEUWE SOORTEN

De Werkgroep Paddestoelenkartering Nederland (WPN) is momenteel bezig met een inhaalslag om het soortenbestand van de paddestoelenkartering te completeren ten einde een actueel inzicht te hebben in de Nederlandse mycoflora. Bovendien worden de mogelijkheden bekeken om een supplement op het Overzicht van Nederlandse Paddestoelen te publiceren. Daarvoor is completering van het bestand eveneens noodzakelijk.

Sinds het verschijnen van het Overzicht in 1995 zijn er al honderden soorten aan de Standaardlijst toegevoegd. Een lijst van aanvullingen, bijgewerkt tot eind 2002, kan worden geraadpleegd op de website van de NMV of WPN (adressen zie voorin Coolia). Deze lijst is niet compleet omdat recente opgaven nog moeten worden toegevoegd. Er zijn echter ook waarnemingen van nieuwe taxa die nog nooit zijn gemeld, bijvoorbeeld omdat ze pas later zijn gedetermineerd en nooit op een karteringsformulier terecht zijn gekomen. Dit geldt vaak ook voor revisies van herbariummateriaal.

Wij roepen daarom waarnemers op om niet eerder gemelde nieuwe taxa voor Nederland aan ons door te geven. Dit kan alleen op speciaal daarvoor bestemde formulieren die schriftelijk, telefonisch of per e-mail kunnen worden aangevraagd bij Bernhard de Vries of gedownload van de WPN website. Opgaven van nieuwe taxa worden in het algemeen alleen geaccepteerd als bewijsmateriaal bewaard is in een herbarium.

Voor één soort maken we hier vast een uitzondering en dat is de Geaderde leemhoed (*Agrocybe rivulosa*). Sinds zijn ontdekking in 1999 is deze soort al van tientallen plaatsen in Nederland gemeld. Opgave is dus niet nodig, al staat de soort nog niet in de aanvullingen op de website.

Namens de Werkgroep Paddestoelenkartering Nederland
Eef Arnolds & Bernhard de Vries